

Севастьянов Р.В., к.е.н., доцент
доцент кафедри економіки підприємства
Рябко Д.В.
Запорізька державна інженерна академія
d.ryabko@rambler.ru

ШЛЯХИ ТА ФАКТОРИ ЗНИЖЕННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Севастьянов Р.В., Рябко Д.В. Шляхи та фактори зниження собівартості продукції промислового підприємства. У статті розглянуто основні напрями зниження витрат підприємства, систематизовано класифікацію видів собівартості продукції. У дослідженні розглянуто основні відмінності між шляхами та факторами зниження собівартості продукції. Авторами удосконалено класифікацію шляхів та факторів зниження собівартості продукції у сучасних умовах.

Севастьянов Р.В., Рябко Д.В. Пути и факторы снижения себестоимости продукции промышленного предприятия. В статье рассмотрены основные направления снижения затрат предприятия, систематизировано классификацию видов себестоимости продукции. В исследовании рассмотрены основные отличия между путями и факторами снижения себестоимости продукции. Авторами усовершенствовано классификацию путей и факторов снижения себестоимости продукции в современных условиях.

Sevastyanov R., Ryabko D. Investigation of ways and factors of decreasing costs of industrial enterprise. In the article a basic directions of decreasing costs of enterprise are researched, a different classifications of types of unit cost are systematized. In the research the basic differences between ways and factors of cost-reduction are considered. Authors offered the improved classification of ways and factors of decreasing cost.

Вступ: Собівартість продукції є одним із найважливіших показників роботи кожного підприємства, оскільки вона характеризує всі сторони його діяльності. В собівартості продукції втілені всі затрати на виробництво та реалізацію продукції, тому вона показує наскільки ефективно на підприємстві використовуються всі види ресурсів. Крім того, собівартість продукції характеризує результати виробничої, господарської і комерційної діяльності підприємства.

Питання собівартості розглядалися в роботах Сідун В.А., Пономарьова Ю.В., Шегда А.В., Давідович І.Є., Данілов О.Д., Паєнтко Т.В., Іванілов О.С., Ковальчук І.В., Будняк Т.

Постановка завдання: Визначити поняття «собівартість», розглянути види собівартості продукції, дослідити шляхи та фактори зниження

собівартості у науковій фаховій літературі, удосконалити класифікацію шляхів та факторів.

Результати дослідження. На сьогодні існує чимало визначень поняття «собівартість продукції».

Наприклад В.А. Сідун вважає, що собівартість продукції як економічна категорія – є грошовим вираженням витрат на виробництво та реалізацію продукції [1, с. 265].

Інший погляд на визначення собівартості продукції можна знайти у дослідженнях А.В. Шегди. Він трактує це поняття таким чином: собівартість продукції – це виражені в грошовій формі сукупні витрати на підготовку і випуск продукції (робіт, послуг) [2, с. 338].

На нашу думку, найбільш ґрунтовним є визначення Давидовича І.Є., який розглядає собівартість продукції як виражені у грошовій формі витрати, пов'язані з підготовкою, організацією, веденням виробництва та реалізацією продукції [3, с. 71].

Собівартість продукції підприємства складається з витрат природних ресурсів сировини, матеріалів, палива, енергії, основних засобів, трудових ресурсів, а також інших витрат.

Собівартість продукції є якісним показником, в якому концентровано відображаються результати господарської діяльності організації, її досягнення і резерви. Чим нижча собівартість продукції, тим більшою є економія праці, краще використовуються основні фонди, матеріали, паливо, тим дешевше виробництво продукції обходиться як підприємству, так і суспільству в цілому.

До собівартості продукції, зокрема, включаються витрати праці, засобів і предметів праці на виробництво продукції на підприємстві. До них відносяться:

- витрати на підготовку й освоєння виробництва;
- витрати, безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції (робіт, послуг), зумовлені технологією та організацією виробництва, включаючи витрати на контроль виробничих процесів і якості продукції, що випускається;
- витрати, пов'язані з раціоналізацією й винахідництвом;
- витрати на обслуговування виробничого процесу, забезпечення нормальних умов праці й техніки безпеки;
- витрати, пов'язані з набором робочої сили, підготовкою та перепідготовкою кадрів;
- відрахування на соціальні заходи;
- витрати на управління виробництвом тощо.

Крім цього, до собівартості продукції (робіт, послуг) включаються також втрати від браку, простоїв за внутрішньовиробничими причинами, нестачі матеріальних цінностей у виробництві й на складах в межах норм природного убутку.

Залежно від того, які витрати включаються до собівартості продукції, традиційно виокремлюють такі її види:

- технологічна - включає лише прямі витрати, пов'язані з підготовкою та виготовленням продукції;

- виробнича - включає прямі витрати і загальновиробничі витрати; вона характеризує витрати самостійного виробничого підрозділу (цеху) на виготовлення продукції;

- маржинальна (обмежена) - це виробнича собівартість, яка характеризує рівень прямих змінних витрат, які припадають на одиницю продукції;

- фабрично-заводська - собівартість, до складу якої включаються, крім безпосередніх затрат на її виготовлення, ще й адміністративні та інші операційні витрати;

- повна - виробнича собівартість, яка збільшена на суму адміністративних, комерційних і збутових витрат. Цей показник інтегрує загальні витрати підприємства, які пов'язані як з виробництвом, так і з реалізацією продукції;

- індивідуальна - характеризує витрати конкретного підприємства, які пов'язані з випуском продукції;

- середньогалузева - характеризує середні по галузі витрати на виробництво даного виробу і розраховується за формулою середньозваженої із індивідуальних собівартості підприємств у галузі.

Принцип історичної собівартості, що покладений в основу бухгалтерського обліку, передбачає пріоритетну оцінку активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво і споживання.

Згідно з Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку до історичної (фактичної) собівартості повинні включатися лише виробничі витрати: прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати.

Показник повної собівартості використовується не для оцінки активів, а для цілей довгострокового планування та для визначення ціни на продукцію.

За ознакою часу собівартість поділяється на планову (нормативну) і фактичну.

До розрахунку планової (нормативної) собівартості включаються максимально допустимі витрати підприємства на виготовлення продукції, передбачені планом на минулий період.

Фактична собівартість характеризує розмір дійсно затрачених засобів на випущену продукцію, виконані роботи чи надані послуги [3, с. 73].

У результаті проведеного наукового дослідження у статті авторами було запропоновано використовувати таку класифікацію собівартості за її видами.

Таблиця 1 – Запропонована класифікація видів собівартості та їх характеристика

№ п/п	Види собівартості	Характеристика
	За складом витрат	
1.	Технологічна	включає лише прямі витрати, пов'язані з підготовкою та виготовленням продукції
2.	Виробнича	включає прямі витрати і загальновиробничі витрати

Продовження таблиці 1

3.	Маржинальна (обмежена)	виробнича собівартість, яка характеризує рівень прямих змінних витрат, які припадають на одиницю продукції
4.	Фабрично-заводська	Включає, крім безпосередніх затрат на її виготовлення, ще й адміністративні та інші операційні витрати
За ступенем узагальнення даних		
1.	Повна	виробнича собівартість, яка збільшена на суму адміністративних, комерційних і збутових витрат
2.	Індивідуальна	характеризує витрати конкретного підприємства, які пов'язані з випуском продукції
3.	Середньогалузева	характеризує середні по галузі витрати на виробництво даного виробу і розраховується за формулою середньозваженої із індивідуальних собівартості підприємств у галузі
За часом		
1.	Планова (нормативна)	включає максимально допустимі витрати підприємства на виготовлення продукції, передбачені планом на минулий період
2.	Фактична	характеризує розмір дійсно затрачених засобів на випущену продукцію, виконані роботи чи надані послуги

Розглянувши види собівартості продукції, можна зробити висновок, що собівартість реалізованої продукції складається з виробничої собівартості продукції, яка була реалізована протягом звітної періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат та наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- змінні загальновиробничі та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Згідно з П(С)БО №16 до складу прямих матеріальних витрат включається вартість сировини та основних матеріалів. Прямі матеріальні витрати зменшуються на вартість зворотних відходів, отриманих у процесі виробництва [4].

Відомо, що до складу прямих витрат на оплату праці включаються заробітна плата та інші виплати робітникам.

До складу інших прямих витрат включаються всі інші виробничі витрати.

Розглянемо склад загальновиробничих витрат. До них відносять:

- витрати на управління виробництвом;
- амортизацію основних засобів загальновиробничого;
- амортизацію нематеріальних активів загальновиробничого%
- витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення;
- витрати на вдосконалення технології й організації;
- витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання виробничих приміщень;
- витрати на обслуговування виробничого процесу;
- витрати на охорону праці, техніку безпеки та охорону навколишнього природного середовища;
- інші витрати.

Загальновиробничі витрати можна поділити на постійні і змінні.

До змінних загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування і управління виробництвом (цехів, дільниць), що змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу діяльності.

До постійних загальновиробничих витрат відносяться витрати на обслуговування і управління виробництвом, що залишаються незмінними (або майже незмінними) при зміні обсягу діяльності.

Перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат встановлюються підприємством самостійно.

Відповідно до п.17 П(С)БО № 16 витрати, пов'язані з операційною діяльністю, не включаються до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Вони в свою чергу поділяються на:

- адміністративні витрати;
- витрати на збут;
- інші операційні витрати.

До інших операційних витрат включаються витрати на дослідження та розробки відповідно до (П(С)БО 8 "Нематеріальні активи") [5].

Виробнича собівартість продукції зменшується на справедливую вартість супутньої продукції, яка реалізується, та вартість супутньої продукції в оцінці можливого її використання, що використовується на самому підприємстві.

Класифікація витрат за елементами використовується при визначенні собівартості продукції в середньому по галузі, по промисловості, на окремих підприємствах незалежно від типу виробництва, номенклатури продукції, виробничої структури [6, с. 380].

Незважаючи на важливе значення в плануванні, обліку й аналізі елементів витрат на виробництво, класифікація за економічно однорідними елементами не дозволяє визначити собівартість одиниці продукції, тим більше, якщо виготовляється два і більше її види.

Тому нарівні з формуванням витрат за елементами здійснюється формування витрат за статтями, які відображають величину витрат залежно від

місця їх виникнення і призначення. Статті затрат показують, що витрачено, куди витрачено, і на які цілі спрямовані кошти.

Розглянемо шляхи та фактори зниження собівартості продукції. Наприклад, до резервів зниження собівартості відносять:

- поліпшення використання основних виробничих фондів та збільшення у зв'язку з цим випуску продукції на кожну гривню основних фондів;
- раціональне використання сировини, матеріалів, палива, енергії та скорочення витрат на одиницю продукції без зниження її якості;
- зменшення витрат живої праці на одиницю продукції на основі використання досягнень НТП, підвищення продуктивності праці;
- скорочення витрат на реалізацію продукції за рахунок удосконалення форм збуту;
- зменшення витрат від браку та безгосподарності, ліквідація непродуктивних витрат;
- економія в адміністративно-управлінській сфері на базі раціональної організації апарату управління підприємством;
- зменшення відсотків по залучених коштах та ін. [7, с.115-116].

Зниження собівартості продукції забезпечується, насамперед, за рахунок підвищення продуктивності праці. З ростом продуктивності праці скорочуються витрати праці в розрахунку на одиницю продукції, а отже, зменшується і питома вага заробітної плати в структурі собівартості.

Вирішальною умовою зниження собівартості служить безперервний технічний прогрес. Впровадження нової техніки, комплексна механізація і автоматизація виробничих процесів, вдосконалення технології, впровадження прогресивних видів матеріалів дозволяють значно знизити собівартість продукції.

Основними шляхами зниження собівартості продукції є скорочення тих витрат, які мають найбільшу частку в її структурі:

- зниження собівартості продукції унаслідок зменшення витрат на матеріали та сировину;
- зростання продуктивності праці.
- зниження собівартості унаслідок зміни структури й обсягу продукції, що спричиняє зниження умовно-постійних витрат.

На підприємстві можуть застосовуватися й інші заходи щодо зниження собівартості продукції, наприклад, за рахунок підвищення рівня механізації робіт, зниження частки запасів тощо [8, с. 616].

Найбільш ефективним шляхом зниження собівартості продукції є впровадження економних технологій виробництва, переймання світового досвіду зі зменшення собівартості. Ресурсозберігаючі технології – це вихід для українського товаровиробника [9, с. 200].

Можна виокремити такі фактори зниження собівартості продукції:

- 1) підвищення технічного рівня виробництва, підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів; розширення масштабів використання й удосконалення технік і технологій, що застосовується; краще використання сировини та матеріалів;

2) поліпшення організації виробництва і праці, тобто удосконалення управління виробництвом і скорочення витрат на нього; упровадження наукової організації праці; поліпшення використання основних виробничих фондів; поліпшення матеріально-технічного забезпечення; скорочення транспортно-складських витрат тощо;

3) зміна обсягу виробництва, що зумовлює відносне скорочення умовно-постійних витрат у результаті зростання обсягу виробництва;

4) зміна структури, асортименту та поліпшення якості продукції [2, с. 352].

Зменшення собівартості продукції може відбуватися під впливом дії таких техніко-економічних чинників, як: підвищення технічного рівня виробництва, покращання організації виробництва і праці, зміна обсягу і структури виготовлюваної продукції тощо [6, с. 387].

До техніко-економічних чинників, які впливають на рівень собівартості продукції, можна віднести:

- матеріально-технічні: механізація й автоматизація виробництва; заміна діючих технічних засобів на прогресивніші; модернізація устаткування; впровадження прогресивних технологічних процесів; застосування економічних видів сировинних і матеріальних ресурсів;

- організаційні: удосконалення управління та організації виробництва і праці; створення раціональних структур управління;

- структурні зрушення у виробництві: зміна структури асортименту продукції;

- зміна обсягів виробництва: відносне зменшення поточних витрат (стосовно обсягів виробництва) [10, с. 457].

Розглянемо шляхи та фактори зниження собівартості продукції до таблиці 2.

У результаті аналізу наукової фахової літератури можна зробити висновок, що різні економісти відокремлюють шляхи та фактори які впливають на зниження собівартості продукції. При цьому існує проблема наукового визначення поняття факторів. Розглянемо поняття фактори зниження собівартості продукції. До факторів зниження собівартості продукції можна віднести засоби використання наявних резервів потенціалу підприємства.

Під фактором зниження собівартості продукції (робіт, послуг) розуміють усю сукупність рушійних сил і причин, які визначають її рівень та динаміку. [2, с. 352]

Отже, для зниження собівартості продукції на підприємстві, на думку авторів, доцільно використовувати таку класифікацію шляхів та факторів зниження собівартості, які зображено на рисунку 1.

Таблиця 2 – Класифікація основних шляхів та факторів зниження собівартості продукції в наукових фахових виданнях

Автори	Шляхи та фактори зниження собівартості продукції						
	1	2	3	4	5	6	7
ШЛЯХИ							
Данілов О. Д., Пасенко Т. В	раціональне використання сировини, матеріалів, палива, енергії та скорочення витрат на одиницю продукції без зниження її якості	поліпшення використання основних виробничих фондів та збільшення у зв'язку з цим випуску продукції на кожну гривню основних фондів;	використання досягнень НТП, підвищення продуктивності праці	скорочення витрат на реалізацію продукції за рахунок удосконалення форм збуту	зменшення витрат від браку та безгосподарності, ліквідація непродуктивних витрат;	економія в адміністративно-управлінській сфері на базі раціональної організації апарату управління підприємством;	зменшення відсотків по залучених коштах
Явтушенко О. С., Андрусь О. І.,	за рахунок підвищення продуктивності праці, розширення спеціалізації і кооперування	безперервний технічний прогрес. Впровадження нової техніки, комплексна механізація і автоматизація	виробничих процесів, вдосконалення технології, впровадження прогресивних видів матеріалів	надходження матеріалів від таких постачальників, які знаходяться на невеликій відстані від підприємства,	замовляти такі матеріали, які за своїми розмірами та якістю точно відповідають планової специфікації на матеріали,	використовувати більш дешеві матеріали, не знижуючи в той же час якості продукції	перевозити вантажі найбільш дешевим видом транспорту
Іванілов О. С.	підвищення рівня механізації робіт.	зниження частки запасів	зниження собівартості продукції у наслідок зменшення витрат на матеріали та сировину	зростання продуктивності праці	зниження собівартості у наслідок зміни структури й обсягу продукції, що спричиняє зниження умовно-постійних витрат		
Ковальчук І. В	механізація й автоматизація виробництва;	заміна діючих технічних засобів на прогресивніші; модернізація устаткування	впровадження прогресивних технологічних процесів;	застосування економічних видів сировинних і матеріальних ресурсів	удосконалення управління та організації виробництва і праці; створення раціональних структур управління	зміна структури асортименту продукції;	відносно зменшення поточних витрат (стосовно обсягів виробництва).

Продовження таблиці 2

Будняк Т.	впровадження економних технологій виробництва	Ресурсоекономні, ресурсозберігаючі технології					
ФАКТОРИ							
Шегда А.В.	підвищення технічного рівня виробництва, упровадження нової прогресивної технології,	підвищення рівня механізації та автоматизації виробничих процесів; розширення масштабів використання й удосконалення технік і технологій, що застосовується; краще використання сировини та матеріалів;	поліпшення організації виробництва і праці, удосконалення управління виробництвом і скорочення витрат на нього;	упровадження наукової організації праці; поліпшення використання основних виробничих фондів;	поліпшення матеріально-технічного забезпечення; скорочення транспортно-складських витрат	зміна обсягу виробництва, що зумовлює відносне скорочення умовно-постійних витрат у результаті зростання обсягу виробництва;	зміна структури, асортименту та поліпшення якості продукції
Гетьман О. О., Шаповал В. М.	підвищення технічного рівня виробництва	покращення організації виробництва і праці,	зміна обсягу і структури виготовлюваної продукції				

Рисунок 1 – Удосконалена класифікація шляхів та факторів зниження собівартості продукції

Висновки. В статті було визначено поняття собівартості продукції та систематизовано класифікацію видів собівартості продукції та їх характеристики. Авторами були досліджені основні шляхи та фактори зниження собівартості продукції, а також розглянуті особливості використання цих термінів. Основними особливостями, на думку авторів, є використання одного й того ж чинника зниження собівартості, і як у факторах, так і в шляхах зниження собівартості продукції. Також у статті було удосконалено класифікацію шляхів та факторів зниження собівартості продукції в сучасних умовах.

Список літератури:

1. Сідун В.А. Економіка підприємства : Навчальний посібник / Сідун В.А., Пономарьова Ю.В. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 356 с.

2. Шегда А.В. Економіка підприємства : Навч. посіб. / Шегда А.В. – К. : Знання, 2005. – 431 с.
3. Давидович І.Є. Контролінг : Навчальний посібник / Давидович І.Є. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 552 с.
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 16. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 8. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
6. Гетьман О.О. Економіка підприємства : Навч. посіб. / Гетьман О.О., Шаповал В.М. – 2-ге видання. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
7. Данілов О.Д. Фінанси підприємства у запитаннях і відповідях : Навч. Посіб. / Данілов О.Д., Паєнтко Т.В. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
8. Іванілов О.С. Економіка підприємства : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Іванілов. - К. : Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
9. Будняк Т. «Фактори зниження собівартості продукції» / Будняк Т. // Теоретико – методологічні і науково-політичні засади інвестиційного, фінансового та облікового забезпечення розвитку економіки: матеріали між нар. Наук. практ. Інтернет - конф. (15-16 листопада 2011р.) ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський. – Ч. 1. – Тернопіль : Крок, 2011. – 372 с.
10. Ковальчук І.В. Економіка підприємства : Навч. посіб. / Ковальчук І.В. – К. : Знання, 2008. – 679 с.

Ключові слова: собівартість, витрати, сировина і матеріали, виробництво, шляхи та фактори зниження собівартості.

Ключевые слова: себестоимость, затраты, сырье и материалы, производство, пути и факторы снижения себестоимости.

Key words: cost, expenses, raw materials, manufacturing, factors and ways to reduce the cost.

Надійшла до редакції 18.04.2014 р.